

TÜRK TOPLUMUNDA MEVLİD MERÂSİMLERİNİN YERİ VE FONKSİYONLARI (ISPARTA VE ÇEVRESİ ÖRNEĞİ)*

Adem EFE**

ÖZET

Hz. Peygamber'in doğum yıldönümüyle ilgili kutlamalar, belli bir dönemden sonra peygamber sevgisinin bir göstergesi olarak hemen bütün Müslüman toplumlarda dinî ve toplumsal hayatın önemli bir unsuru hâline gelmiştir. Türk toplumunda da birçok vesile ile mevlid merâsimleri gerçekleştirilmektedir. Mevlid merâsimlerinin dini, toplumsal, kültürel ve ahlaki birçok fonksiyonu vardır. Bu makalede mevlid, mevlid merâsimlerinin tarihi, Türk toplumunda mevlid okutma vesileleri, mevlidin Türk toplumundaki yeri ve fonksiyonları üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mevlid, Süleyman Çelebi, Mevlid Merâsimleri, Türk Toplumunda Mevlidin Yeri ve Fonksiyonları.

SITUATION AND FUNCTIONS OF MAWLİD CEREMONIES AT TURKISH SOCIETY

ABSTRACT

The celebrations of the birthday of Holy Prophet Muhammad became a good sign of the love of him amongst Muslim societies as important figure for religious and social life. Mawlid is read and recited for many occasions in Turkish societies. Mawlid celebration is an important religious, cultural and moral functions. In this article mawlid, history of mawlid celebrations, reasons for reciting mawlid, and its importance and place in Turkish society are explained.

Key Words: Mawlid, Mawlid Celebrations, Sulayman Celebi, İmportance and Place of Mawlid in Turkish Society.

* Bu makalenin ilk versiyonu 7-8 Mart 2009 tarihinde Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tarafından düzenlenen Uluslar arası "Kültür Coğrafyamızda Hz. Muhammed" Sempozyumu'nda sunulmuştur.

** Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi ABD.

Giriş

Hız. Peygamber'in doğum yıldönümüyle ilgili kutlamalar, belli bir dönemden sonra peygamber sevgisinin bir göstergesi olarak hemen bütün Müslüman toplumlarda dinî ve toplumsal hayatın önemli bir unsuru hâline gelmiştir. İslam bilginlerinin bir bölümünün duruma göre mekruh, haram ve bid'at diye fetva vermelerine karşın, halkın dini hayatında iyiden iyiye yerleştiğinden, bu dini merâsim, "âdet-i müstahsene" kabilinden "bid'at-i hasene" olarak meşrûlaştırılmıştır. Yüzyıllardır Müslüman toplumlarda kutlanmasına rağmen, ülkemizde, mevlid merâsimleriyle ilgili Toygar, Yıldız, Tapper ve Tapper ile N. Lindisfarne'nin çalışmaları dışında sosyolojik araştırmalar mevcut değildir.¹ Bilebildiğimiz kadarıyla din sosyolojisi alanında bu konuda herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Buradan hareketle, elinizdeki çalışmayla, Türk toplumunda peygamber sevgisinin bir tezahürü olarak sürdürüle gelmiş mevlid merasimlerini sosyolojik olarak anlatıp açıklamaya çalışacağız.

1.Kavramsal Çerçeve

1.1.Mevlid

Arapça kökenli olan mevlid kelimesi ism-i zaman ve mekan olup, doğum, doğum yeri ve herhangi birinin doğduğu zaman anlamına gelmektedir. Terim olarak ise Hız. Muhammed'in doğum yeri ve zamanı; Hız. Peygamber'in doğumu münasebetiyle yapılan merâsimler ve bu merâsimlerde okunan metinler için kullanılan özel bir ad olmuştur.² Hız. Peygamber'in doğum günü ve bu münasebetle yapılan kutlamalara özel ad olarak kullanılan mevlid, daha sonra Hız. Muhammed'den başka kişiler için de düzenlenmeye başlamıştır. Bunların başında doğal olarak Ehl-i Beyt'e mensup kişiler gelmektedir. Örneğin 'Mevlid-i Ali'³, 'Mevlid-i Fâtıma', 'Mevlid-i Hasan' ve'l-Hüseyn' ve "Mevâlid-i Ehl-i Beyt" veya sahabenin ileri gelenleri adına, örneğin 'Mevlid-i Ömer' gibi kullanışlar dikkat çekmiştir. Bunların yanı sıra tasavvuf çevrelerinde velilerin doğum yıldönümlerini de kapsayacak şekilde genişlemiştir.⁴ Fakat esas itibariyle mevlid,

¹ Toygar, Yıldız ve Tapper ve Tapper'in çalışmaları metin içinde gösterilmiştir. Nancy Lindisfarne'nin Richard Tapper'la yaptığı bir alan çalışması için bkz. *Elhamdülillah Laikiz*, Çev.:Selda Somuncuoğlu, İletişim Yay., İstanbul 2002.

² Selami Bakırcı, *Mevlid Doğuşu ve Gelişmesi*, Akademik Araştırmalar Yay., İstanbul 2003, s. 1; Necla Pekolcay, *Mevlid*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 1997, s. 1.

³ Bkz. Süleyman Celaleddin, *Mevlid-i Cenab-ı Ali*, Mahmud Bey Matbaası, Dersaadet 1308.

⁴ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB. Yay., İstanbul 1983, C. 2, s. 521-522; Özellikle Ahmed Bedevi, Desûkî ve Şazilî gibi ünlü sûfilerin ölüm

‘Hz. Muhammed’in doğumunu anma bayramı’, ‘Hz. Muhammed’in doğumu menkabesi’ ve ‘Arap ve Türk edebiyatında Hz. Muhammed’in doğumunu ve ona bağlı olarak hayatını, mucizelerini, gazalarını, güzel ahlâkını ve vefatını övgü ile anlatan eser’ anlamına gelmektedir.

Bu kelimenin en geniş tanımını son dönem Osmanlı mutasavvıf ve ilim adamlarından Abdurrahman b. Yakub Çelebi yapmıştır. Ona göre “mevlid, konusu ve hikâyeleri bakımından, Hz. Peygamber’in hayatını konu alan şiir ilminin bir parçası Rebiülevvel ayında Müslümanların dünyevî ve uhrevî iyilikler elde etmek maksadıyla toplanıp Kur’an okuma, salât ve selam getirme, Hz. Peygamber’in üstünlüğü ile ilgili şiir ve ahbâr nakletmeleri, iyiliklerde bulunma, sevinç gösterileri yapma, yemek ve tatlı yedirmeleridir”.⁵ İbn Hacer de “Mevlid, Kur’an okuma, salât ve selam getirme, şiir vs. okuma ve fakirlere iyilik ve ihsanda bulunmaktan ibarettir” şeklinde bir tanımlama yapmaktadır.⁶

1.2.Mevlid Törenlerinin Tarihi

Bu tanımlamalardan sonra, ilk mevlid kutlamaları ne zaman başlamıştır? sorusuna cevap arayabiliriz. Hz. Peygamber’in 12 Rebiulevvel 571 Pazartesi günü doğduğu kabul edilmektedir. Hz. Peygamber sağlığında kendi doğum yıldönümünü kutlamadığı gibi böyle bir şeyin yapılması hususunda herhangi bir isteği, bir emri ya da takriri de olmamıştır.⁷ Bununla birlikte Hz. Peygamber’e karşı duyulan sevgi ve hürmetin en seçkin ifade şekillerinden şiir ve mevlid geleneğinin, İslam’ın ilk yıllarından itibaren ortaya çıktığı söylenebilir. Hz. Peygamber’in şiire olan müsâmahasından dolayı zamanla ciddi bir gelenek oluşmuştur. Ayrıca Hz. Muhammed’in Mekke’de doğduğu evin (mevlid-i nebi) ilk devirlerde ziyaretgâh kabul edildiği malumdur. Harun Reşit’in annesi Hayzuran bu evi mescide çevirmiştir. Daha sonraki devirlerde Hz. Peygamber’in hatrasına hürmet ve tazim de giderek artmıştır. O’nun doğduğu ev, yaşadığı, gezdiği, savaştığı ve nihayet vefat ettiği yerler, inananlar için adeta birer ziyaret edilen kutsal mekânlar haline gelmiştir. Böyle olmakla birlikte Hz. Peygamber’in doğum gününü kutlama merâsimleri daha sonraki devirlerde ortaya çıkmıştır.⁸

yıldönümlerinde düzenlenen bazen bir hafta kadar süren ihtifallere de mevlid denir. Bkz. Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yay., İstanbul 1996, s. 363.

⁵ Abdurrahman b. Yakub Çelebi, *Risâle-i Mevlid-i Şerif*, İstanbul 1286/1869, s. 18.

⁶ İbn Hacer el-Heytemi (Ahmed b. Muhammed), *İttamun-ni’meti’l-kubru ale’l-alem bi mevlidi seyidi veledi Âdem*, Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli, nu. 3680’dan nakleden Bakırcı, s. 2.

⁷ Ahmet Özel, “Mevlid: Tarihi ve Dinî Hükmü”, *Divan*, 2002/1, S. 12, s. 235-246.

⁸ M. Tayyib Okıç, “Çeşitli Dillerde Mevlidler ve Süleyman Çelebi Mevlidinin Tercemeleri”,

Hız. Peygamber'in, âlemlere rahmet olarak gönderildiğine inanıp, kabul eden bazı sufi grupların, O'nun doğduğu geceyi fakirlere sadaka, yoksullara yemek vermek, Kur'an okumak, çokça salavat getirmek ve nafil namaz kılmak gibi çeşitli faaliyetlerle, hicri üçüncü asrın başlarından itibaren kutlamaya başladıkları söylenmektedir. Fakat yaygın kanaate göre İslam dünyasında mevlid merâsimi ilk olarak Mısır'da Şiî Fatimî devleti kurulunca, Muiz-Lidinillah (362-365/972-975) döneminde, resmî olarak kutlanmaya başlanmıştır. İlk zamanlar sadece Rebiülevvel ayının on ikisinde yapılan bu törenler, daha sonra Şiî kesim tarafından, imamlar ve sevdikleri din büyükleri için de yapılmıştır. Bahsedilen bu merâsimler daha çok saray çevresi tarafından düzenlenmektedir. Halkın bu merâsimlere katılma tarihi, Erbil meliki Muzafferü'd-din Gökbörü dönemine (1207–1208) kadar uzanır. Halkın da katılımıyla genişleyen mevlid merâsimleri daha sonra İslam dünyasına yayılmış ve bir bayram havasında kutlanmaya başlanmıştır⁹. Corci Zeydan ise, Tlemsen emiri Ebu Hamev Musa zamanında bu kutlamaların yapılmaya başladığını kaydetmektedir¹⁰.

Zamanla neredeyse bütün İslam dünyasına yayılan mevlid merâsimleri, Osmanlı Devleti'nde de icra edilmeye başlamıştır. Süleyman Çelebi'nin mevlidine *Gülşâr-ı Aşk* adıyla şerh yazmış olan Hüseyin Vassaf, (1871-1929), “mevlid-i şerîf cemiyeti teşekkül eyleyip de veladet-i celile-yi Cenâb-ı Peygamberîyi musavver manzûmeyi 'ihtifalât-i fâika' ile okumak, okutmak âdet-i müstahsenesi hicretin altı yüz dört yılında başlamıştır.”¹¹ diyerek bir tarih vermektedir. Hüseyin Vassaf makalesinin ilerleyen kısımlarında “devletimizin teşekkülünden sonra Osmanlı halifeleri bu âdet-i makbûle üzerine her sene rebiulevvel ayının on ikinci günü debdebeli bir alay icrasıyla devlet erkânı hazır olarak Mevlid-i Süleyman Çelebi hazretlerinin manzûme-i mübârekisini ihtifalât-ı lâyika ve ta'zimât-ı fâika” ile okutmayı itiyâd eylediler. O zamandan beri her sene o mutlu günde bu güzel âdetin icrasına devam olunmaktadır” der.¹² Vassaf'ın bu ifadesinden, Osmanlılarda mevlid geleneğinin Osman Gazi döneminden itibaren mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte onun, toplumda genel kabul görüp yaygınlaşmasını, Süleyman Çelebi'nin ünlü

Atatürk Üniv. İslami İlimler Fakültesi Dergisi, 1. Sayı, Aralık 1975, Erzurum 1976, s. 17-78.

⁹ Ahmed Aymutlu, *Süleyman Çelebi ve Mevlid-i Şerif*, MEB. Yay., İstanbul 1995, s. 51; Kamil Toygar, “Türkiye'de 'Mevlid' Çevresinde Meydana Gelen Folklorik Unsurlar”, *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, IV. Cilt, Gelenek, Görenek ve İnançlar*, Kültür ve Turizm Bak. Milli Folklor Araştırmaları Yay., Ankara 1982, s. 518-519.

¹⁰ Corci Zeydan, *Medeniyet-i İslamiyye Tarihi*, Çev.:Zeki Megamiz, Kanaat Kütüphanesi ve Matbaası, Dersaadet 1330, s. 250.

¹¹ Hüseyin Vassaf, “İlk Mevlid-i Şerif Cemiyeti Ne Zaman Teşekkül Etti?”, *Sırat-ı Müstakim*, C. 24, Aded:80, 5 Rebiulevvel 1328, s. 24-25.

¹² Vassaf, s. 24.

mevlidini yazdığı 812 (1409) tarihinden sonraki tarihlerde gerçekleştiğini söylemek sanki daha isabetli gözükmektedir.

Osmanlı Devleti'nde "Mevlid Alayı"¹³ denen mevlid merâsimleri Kanuni Sultan Süleyman zamanında (1520-1566) devlet teşrifatında yer almış, III. Murat (1574-1595) zamanında, 996/1588 yılında tamamen resmîleşmiştir. Nakibu'l-Eşraf Es'ad Efendi, kaleme aldığı protokol kitabının "Mevlid-i Şerif Kıraati" başlıklı kısmında, Osmanlılarda devlet töreni olarak kutlanan mevlid günü merâsiminin nasıl icra edildiğini detaylı bir şekilde anlatmaktadır.¹⁴ Daha ziyade Sultanahmet Camii'nde icra edilen bu merâsimler, ayrıntılı olarak minyatörlere işlenmiş ve tezkirelere yazılmıştır.

Bayram havası içinde icra edilen mevlid kutlamaları, 1910'dan itibaren Osmanlı Devleti'nde resmî bayram ilân edildiye de, 1923'te Cumhuriyet'in ilânından sonra kaldırılmıştır.¹⁵ Bundan sonraki yıllarda, halk arasında kutlanmaya devam etmiştir. Daha sonraki süreçte özel ve devlet televizyon kanalları ve radyolarda, özellikle Mevlid Kandili ve diğer kutsal kabul edilen zamanlarda bu gelenek devam ettirile gelmiştir. 1989 yılından bu yana da ülkemizde Diyanet İşleri Başkanlığı ve Türkiye Diyanet Vakfı işbirliğiyle, Hz. Peygamber'in doğum günü, "Kutlu Doğum Haftası" adıyla çok yönlü etkinliklerle kutlanmaktadır.

2.1.Problem

Bu araştırmanın temel problemini mevlidin Türk toplumundaki yeri nedir ve mevlidin toplumda ne gibi fonksiyonları vardır? sorusu oluşturmaktadır.

2.2.Amaç ve Yöntem

Bu araştırmanın temel amacı Türk halk dindarlığının önemli tezâhürlerinden biri olan mevlid merâsimlerinin Türk toplumundaki yerini ve fonksiyonlarını tespit etmektir. Araştırmanın metodu, nitel alan araştırmasıdır.

¹³ Mithat Sertoğlu, "Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Mevlid Alayı", *Tarih Mecmuası*, S. 5, İstanbul 1976, s. 45-49; Mehmet Şeker, "Osmanlılar'da Mevlid Alayları", *Diyanet İlmî Dergi*, C. 35, S. 1, Ocak-Şubat-Mart 1999, Ankara 1999, s. 30-33; Mehmet Şeker, "Teşrifat-ı Kadimeye Göre Mevlid Alayı", *Süleyman Çelebi ve Mevlid, Yazılışı Yayılışı ve Etkileri Sempozyumu*, Edit.:Mustafa Kara-Bilal Kemikli, Osmangazi Belediyesi Yay., Bursa 2007, s. 51-58; Osman Türer, "Osmanlılarda Mevlid Alayı", *Keşkül*, 12 Bahar, s. 69-71.

¹⁴ Bkz. Es'ad Efendi, *Usûli Âtika-i Teşrifât-ı Devlet-i Âliyye-i Osmanîyye*, Matbaa-i Amire ?, s. 1-13.

¹⁵ Pekolcay, s. 15.

Dolayısıyla araştırmada katılımcı gözlem yöntemi ve derinlemesine mülakat tekniği kullanılmıştır.

2.3.Araştırmanın Zamanı

Mülakat ve gözlemler gibi alan araştırmasına dayanan çalışmalarda araştırmanın yapıldığı zaman dilimi önemlidir. Bu araştırmaya veri sağlayan mülakatlar Kasım 2008-Şubat 2009 ayları içinde muhtelif zaman aralıklarında yapılmıştır. Gözlemler ise daha geniş zaman aralığına yayılmıştır.

2.4.Deneklerin Sayısı ve Seçimi

Örneklemin büyüklüğü konusunda karar vermek kolay olmamıştır. Çünkü nicel araştırma yöntemlerinden farklı olarak, niteliksel araştırmalarda örneklemin büyüklüğünün ne kadar olması gerektiğine ilişkin literatürde izlenen belirli bir hesaplama biçimi ya da metodoloji yok gibidir.¹⁶ Katılımcıların yaş, eğitim, cinsiyet, meslek ve eğitim seviyeleri bakımından farklılıkları dikkate alınarak yapılan 25 mülakatın araştırmanın genel çerçevesini ortaya koymak için yeterli olabileceği düşünölmüştür.

2.5.Mülakatta Neler Soruldu ve Mülakatlar Nasıl Gerçekleştirildi?

Mülakatlarda katılımcılara

1. Hangi vesilelerle mevlit okutulmaktadır?
2. Mevlidin Türk toplumundaki yeri nedir?

3. Mevlidin fonksiyonları nelerdir? Gibi temel sorular sorulmuş, diğer sorular da görüşmenin akışına göre ilave edilmiştir, böylece mülakatın, daha spontane gelişmesi amaçlanmıştır. Mülakatlar öncelikle ses kayıt cihazlarına kaydedilerek gerçekteştirilmeye çalışılmıştır. Katılımcıların kendilerine göre bazı gerekçelerle buna izin vermemesi durumunda ise görüşleri not tutularak kayda geçirilmiştir. Ayrıca Çünür Merkez Camii'nde gerçekteştirilen bir erkek mevlidinin, SDÜ. Radyo-TV bölümü elemanları tarafından yapılan kaydı, bizim için önemli bir kaynak teşkil etmiştir.¹⁷ Kadınların mevlidine katılmamız

¹⁶ Margarete Sandelowski, "Focus on Qualitative Methods:Simple Size in Qualitative Research", *Research in Nursing&Health*, 18, 1995'den naklen Kudret Bülül-İbrahim Kalın, *Türkiye'de Toplumun Batı Algısı*, Seta Yay., Ankara 2008, s. 20-21.

¹⁷ CD'yi bize verme lütfunda bulunan Erdoğan Ateş'e teşekkür ederim.

mümkün olmadığından, söz konusu kutlamalara ilişkin bilgiler, kız Kur'an kursu öğrencilerine verdiğimiz mülakat formlarından ve yakın çevreden alınarak değerlendirilmeye tabi tutulmuştur.

3. Bulgular

3.1. Türk Toplumunda Mevlit Okutma Vesileleri

Mevlid okutma modern Türkiye'nin en göze çarpan ritüelleri arasında yer alır. Bu yönüyle, Mevlidler, Türk Halk İslam'ını yönetmese de birçok bakımdan, sıfatlarını bildiren, "Hz. Peygamber Kültü" diye adlandırılacak mihrakî ritüellerdir.¹⁸ Dolayısıyla ülkemizde birçok vesileyle mevlid törenleri icra edilmektedir: Bunları şöyle sıralayabiliriz:

1. Kutsal gecelerde (İslam Peygamberi'nin doğum yıldönümü olan Rebiü'l-evvel ayının on ikinci gecesi, Recep ayının ilk cuma gecesi olan Regaip Kandili, Recep ayının yirmi yedinci gecesi olan Miraç Kandili, Şaban ayının on beşinci gecesi olan Berat Gecesi, Ramazan ayının yirmi yedinci gecesi olan Kadir Gecesi, Ramazan ayı içerisinde ve Kurban Bayramı gecelerinde).

2. Çeşitli vesilelerle şehitlerin "ruhlarını taziz için" (yıldönümleri, herhangi bir Cuma günü veya gecesi).

3. Bir kişinin ölümünde (toprağa verilmesinin ilk gecesinde, ölümünün üçüncü, yedinci, kırkinci veya elli ikinci gecesinde ve ölüm yıldönümlerinde). Bazı yazarlara göre doğum yeri ve zamanı anlamına gelen mevlidin ölüm merâsimlerinde okunması, okutulması tezat teşkil etmekte gibidir.¹⁹ Mevlidin ana teması doğum olmakla birlikte, onun ölüm vesilesiyle de okunması bir tezat gibi görünüyor. Ama toplumumuzun mevlid telakkisine bakınca bir tezatın olmadığı anlaşılır. Çünkü mevlid, Türk halkına göre dinî bir ritüel olarak algılanıyor. Bunun için okunan mevlitten, beraberinde okunan Kur'an'dan, getirilen salavâtlardan ve yedirilen yemekten (veya fukaranın doyurulmasından) hâsıl olacak sevabın ölünün ruhuna bağışlanması umulmaktadır. Bu anlayıştan dolayı özellikle ölünün "kırkinci", "elli ikinci" günleri ve ölümünün yıl dönüm"lerinde bu merâsim icra edilmektedir. Daha seyrek olmakla birlikte "üçüncü" ve "yedinci" günlerde de ölen kişi için birtakım ritüeller gerçekleştirilmektedir. Önemli bir geçiş ritüeli olan ölümle ilgili birçok inanış, adet, töre, tören, ayin ve kalıp davranışlar kümelenmektedir. Bunlar başlıca üç

¹⁸ Nancy Tapper-Richard Tapper, "Peygamber'in Doğumu: Türk İslâmında Ritüel ve Cinsiyet", *Türkiye Günlümü*, Çev.: Hülya Küçük, S. 40, Mayıs-Haziran 1996, s. 40-57.

¹⁹ M. Ekrem Karadeniz, *Türk Müsikişinin Nazariye ve Esasları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ajans Türk Matbaacılık Sanayi, Ankara, s. 168.

grupta toplanmaktadır. Bunlardan bir grubu, ölenin ‘öte dünyaya gidişini kolaylaştırmak; onun gerek geride bıraktıklarının gözünde, gerek ‘öte dünyada’ saygın ve mutlu bir kişi olmasını sağlama amacına yönelik olanlardır. Bir başka grupsa ölenin geri dönüşünü önlemek, yakınlarına ve geride bıraktıklarına zarar vermesini engellemek amacıyla yerine getirilmektedir. Üçüncü grupta toplananlarsa, ölenin yakınlarının bozulan ruhsal durumlarını tedavi etmek; sarsılan toplumsal ilişkilerini düzeltmek ve yeniden topluma katılmalarını sağlamak için uygulananlardır.²⁰ Bu yüzden mevlid, ölü ve yakınları için uygulanan önemli bir ritüel olarak kabul görmektedir.

4. Adaklarda (Cuma günü veya gecesi okutulmak üzere, erkek veya kız çocuğu isteğinde, sınav kazanmada, bir işe veya memuriyete tayin veya terfide, ev ve araba sahibi olduğunda, bir felaketten kurtulmada vs.).

5. Mahalli şöhret sahiplerinin “ruhlarını taziz için” (teşekküller veya şahıslar tarafından, Cuma günü veya gecesi, pazartesi gecesi).

6. Dini veya içtimai kurumların açılışında (temel atma töreninde, ticari bir ortaklığın kuruluşunda, gündüz veya gece). Mevlid okutmak suretiyle kurumun hayırlı, uğurlu ve bereketli olması umulmaktadır.

7. Hac dönüşünde (hacının kendisi veya ailesi tarafından uygun görülen bir günde).

8. Doğumlarda (doğum günü, yıldönümü, doğumun yedinci günü, doğumun kırkinci günü, çocuğa ad verme günü). Doğumlarda okunan mevlidler genellikle evlerde, güzel sesli kadınlar tarafından icra edilir. Doğum insan yaşamının en önemli geçiş dönemidir. Hemen her yerde ve her zaman mutlu bir olay olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla doğumlarda gerçekleştirilen mevlidlerin şükür ve sevinç için yapıldığı söylenebilir.

9. Sünnet (sünnet töreninin yapıldığı gün, sünnetin yedinci günü).

10. Okula-okumaya başlama (Kur’an öğrenimine başlama günü, Kur’an’ın hatmedilmesinde, ilkokula başlama günü).

11. Askerlik (askere uğurlama veya askerden terhis olup dönüşte).

12. Evlenme (şöz kesimi, nişan, düğün töreni). Hayatın ikinci önemli geçiş dönemi evlenme, gerek kızın ve erkeğin sosyalleşme sürecinin önemli bir aşamasını oluşturması gerekse aileler arasında kurulan dayanışmayı, toplumsal ve ekonomik ilişkiyi belirlemesi ve düzenlemesi bakımından her zaman ve her

²⁰ Sedat Veyis Örnek, *Türk Halk Bilimi*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1995, s. 207; S. V. Örnek, *Anadolu Folklorunda Ölüm*, AÜ. Dil Tarih ve Coğrafya Fak. Yay., Ankara 1979, s. 108.

verde en önemli bir olay gözüyle bakılmıştır.²¹ Bazı yöre ve çevrelerde özellikle 1980'lerden sonra böylesine önemli bir olayın mevlitli yapılması gelenek halini almıştır. Evlenme olayının bu şekilde yapılmasını şu şekilde açıklamak mümkündür. 1980'lerden sonra ülkemizin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik ve kültürel değişmelere paralel olarak dindarlıkta da değişmeler olmuş ve yeni dindarlık göstergeleri gelişmiştir. Bunlardan biri de düğünlerde dini ritüellere daha fazla önem verilmesidir. Birtakım dindarlar evlilik törenlerinde icra edilen eğlence tarzlarını tasvip etmediklerinden kendilerine göre alternatif programlarla bu olayı gerçekleştirme yolunu tercih etmişlerdir. Bununla düğün sahipleri merâsim esnasında hem vukû bulacak birtakım gayr-ı meşru şeylerin önüne geçmek hem de Allah ve resûlünün hoşnutluğunu kazanmak için mevlid merâsimi düzenledikleri söylenebilir.

13. Şükür için (sevinçli olayların kutlanmasında).

14. Yağmur duasına çıkarken²². Yağmur duasına çıkarken veya bu esnada bu ritüelin Allah'tan bir talepte bulunmak amacıyla icra edildiği ifade edilebilir.

15. Bazı yörelerde, evlilikten sonra, yalnızca kadınların iştirak ettiği "duvak mevlidi" vardır. Bu ritüelle, güzel geçim dilenir. Bu merâsimden sonra; şeker, şerbet ve yemek dağıtılır.²³

16. Köy veya mezar hayırlarında. Manisa Akhisar'da Mayıs ayı içerisinde bazı köylerde mezar hayrı denilen cemiyetler yapılmaktadır. Bu cemiyetlerde mezarda yatanların ruhu için mevlid okutulmakta ve mevliden sonra herkese yemek verilmektedir.

17. Hastalıktan şifa bulmak için! Türk toplumunda bu vesileyle herhangi bir mevlid okutulduğuna dair elimizde herhangi bilgi mevcut değildir. Bu maddeyi buraya eklememizin sebebi, basın sayesinde mevlid geleneğinin nasıl bir açılım gösterdiğini dikkatleri çekmekten ibarettir. Söz konusu olayı hatırlatalım. 1951 yılında Arjantin Devlet Başkanı Juan Peron'un eşi Eva Peron amansız bir hastalığa yakalanmıştır. Tedavilerden bir sonuç alınmamaktadır. Bütün dünya kamuoyu gibi Türk basını da bu olaya kilitlenmiştir. Tam bu sırada Madam Peron'un şifa bulması için bir mevlid okunması fikri ortaya atılır ve bu düşünce basında tartışılmaya başlar. Günlerce bir gayr-i Müslim için mevlid okunup okunamayacağı tartışılır. O yılların önemli gazetelerinden Vakit'te Ocak

²¹ Örnek, *Türk Halkbilimi*, s. 185.

²² Toygar, s. 520-521; Aymutlu, s. 59-60; Tezcan, s. 148.

²³ Meltem E. Santur (Çingöz), "Anadolu'nun Bazı Yörelerinde Gerdek Sabahı Gelinle İlgili Adet ve Uygulamalar Üzerine Bir Atlas Denemesi", *Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1997*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998, s. 139-140.

1951 tarihinden itibaren Ömer Fevzi Mardin ile Ali Kemali Aksüt arasında haftalarca süren bir polemik yaşanır. Kendi ifadeleri ile bu ‘dini bahis’ üzerinde tartışırlar. İddialarını temellendirmeye çalışırlar. Konuya zaman zaman başka yazarlar da müdahil olur. Sonunda 1951 yılının Aralık ayında Şişli esnafının öncülüğüyle Şişli Camii’nde Eva Peron için mevlid okunur. (Eva Peron henüz ölmemiştir. Yani mevlid ‘Peron’un ruhu için değil, yakalandığı amansız hastalıktan kurtulup şifa bulması niyetiyle’ okutulmuştur.²⁴

18. Hıdrellezde. Bursa Mustafakemalpaşa’nın Boğazköy, Ocaklı, Çeltikçi ve Koşuboğazı köylerinde hıdrellezde mevlid okutulmaktadır. (Kaynak kişi Gökhan Bacık)

Görüldüğü üzere Türk toplumu doğumdan ölüme hayatın her aşamasında herhangi bir vesileyle mevlit okutmuş, mevlid merâsimine katılmış ve katılmaktadır. Isparta’da yukarıdaki listede yer alan maddelerin sadece bir kısmı için mevlid merâsimleri düzenlendiğini ifade etmek gerekir. Burada mülakatlarda elde edilen verileri de eklemek istiyoruz:

“Ölüm yıldönümlerinde, sünnet ve evlilik merâsimlerinde okuturuz” (Kaynak kişiler Arzu A.; Dilek Y.)

“Allah rızasını kazanmak için” (Kaynak kişi Afife Y.).

“Dilek ve isteklerimiz karşılığında okutuyoruz” (Kaynak kişi Dilek Y.).

“Cuma günlerini ihya etmek amacıyla okuyoruz” (Kaynak kişi Uysal Y.).

“Geleneksel bir tören olduğundan ortadan kalkmasını istemediğimiz için okutur ve katılırız” (Kaynak kişi Ummahan M.).

“Allah’ı ve Hz. Peygamber’i anmak için okutuyoruz.” (Kaynak kişi Gönül E.).

“Kutlu doğum haftalarında Peygamberimizi anmak için okutuyoruz.” (Kaynak kişi Güler K.).

3.2.Mevlidin Türk Toplumundaki Yeri

İnsanların bütün ilişkileri şu veya bu şekilde sembollere bağlıdır (Durkheim’in deyişiyle ‘ortak temsiller’). Din bütün sembollere anlam veren kuşatıcı mutlak sembollerin kaynağı olarak görülebilir. Berger’in ifadesiyle, bazı çekinceleri de içinde barındırmakla birlikte, din, sosyal kurumlar ağının üzerini

²⁴ Mehmet Bulut, “Basında Din ve Din Görevlileri yahut Çok Parantezli Bir Yazı”, *Diyaret Aylık Dergi*, S. 212, Ağustos 2008, s. 16-20.

kaplayan, o olmadığı zaman yoksun kalacakları bir istikrar ve 'doğruluk' görüntüsü veren sembolik bütünleştirici bir kubbedir. Dinin sembolik bütünleştiricilik işlevi, en bariz şekilde hiç şüphesiz dinî ayin ve kutlamalarda görülür.²⁵ Bu cümleden olarak sembolik düşüncenin daima toplumsal, özneler arası ve kamuya yani halka ait olduğundan, ortak heyecanları, bilgi ve duyguları yansıtmakta olduğu söylenebilir. Bu sebeple özellikle popüler düşünce tarzında semboller çok önemli hale gelmektedir. Takke, sarık, sakal, cübbe, şeyh, türbe ve birtakım menkıbevi şahsiyetler, tesbih, sakal-ı şerif, mevlid, aşure kutlamaları ve benzeri ritüellerin halk katında sembolik değeri vardır.²⁶

Sembolik bir değeri olmasından dolayı mevlid geleneğinin Türk toplumunda hakikaten önemli bir yeri vardır. Türk toplumu, Hz. Peygamber'in doğduğu Rebiulevvel ayını, "Mevlid Ayı" olarak bilir. Bu ayda doğan erkeklere Mevlüt, kızlara da Mevlüde ismi verilir.²⁷

Mevlit okuma veya okutma, Türk halkı arasında yaygın olarak yerine getirilmektedir. Yapılan bir araştırmada; ailelerin %43'ünün yılda bir kez, %19'unun birkaç yılda bir kez mevlit okuttukları ortaya çıkmıştır.²⁸ Kırsal kesim üzerine yapılan bir araştırmada da evlerde en çok *Ahmediye*, *Muhammediye*, *Kur'an*, *Mızraklı İlmihal* ve *Mevlid* gibi kitapların mevcut olduğu görülmüştür.²⁹

Türk toplumunda insanların bir kısmının, mevlid gibi dinin aslından olmayan ritüellere dinin aslından olan ibadetlerden daha çok önem vermekte olduğu gözlenmektedir. Çoğu zaman dini pratiklere karşı oldukça ilgisiz davranan belli bir kesimin bile kutsal bir gecede hiç değilse evlerinde radyo ve TV'den yayımlanan mevlidi dinledikleri veya izledikleri görülür.³⁰

²⁵ Peter L. Berger, "Dini Kurumlar", *Toplumbilimi Yazıları*, Der. ve Çev.:Adil Çiftçi, Anadolu Yay., İzmir 1999, s. 83 vd.

²⁶ Mustafa Arslan, *Türk Popüler Dindarlığı*, Dem Yay., İstanbul 2004, s. 113-114.

²⁷ Mevlüt, Türkiye'de en çok kullanılan 398. isim. Ülkemizde yaklaşık her 1,841 kişiden birinin adı Mevlüt ve ismin yaygınlık oranı binde 0.54. Mevlüt adının yaygınlık oranının Türkiye'nin resmi nüfus sayımı sonuçları ve günlük ortalama nüfus artış hızına orantılıysak ülkemizde 19-02-2009 21:35 itibarıyla yaklaşık 38,849 kişinin isminin Mevlüt olduğu ve Mevlüt isimli kişi sayısının her yıl ortalama 642 kişi arttığı tahmini yapılabilir. Bkz. http://www.ismididikle.com/isim_136_mevlut.htm (erişim trh:19.02.2009).

²⁸ İbrahim Yasa, *Yirmibeş Yıl Sonra Hasanoğlan Köyü-Karşılaştırmalı Bir Toplumbilimsel Araştırma*, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., Ankara 1969, s. 248.

²⁹ Mahmut Tezcan, *Türklerle İlgili Stereotipler (Kalıp Yargılar) ve Türk Değerleri Üzerine Bir Deneme*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Yay., Ankara 1974, s. 185-186.

³⁰ Ünver Günay, *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat*, Erzurum Kitaplığı, Erzurum 1999, s. 148.

Türk toplumu dini kitaplara daima büyük saygı duymuştur. Örneğin eskiden daha ziyade Yalvaç'ın Sücüllü kasabasından olan dolakçılar, yumurtacılar diye tabir edilen çerçiler varmış. Merkez sırtında, telli kafesler içinde getirdikleri tarak, ayna, dikiş iğnesi, bel lastiği, saç tokası gibi malzemeyi semerin bir sırtına yüklerlermiş. Diğer sırtına da değişik dini eserleri, Kerem ile Aslı, Arzu ile Kamber gibi sevda kitaplarını biçimlerine göre uygun sararlarmış. Köy odasının önüne gelir, yayınırlarmış. Diğer kitapları gelişigüzel yere sererken, dini eserleri semer üstünde tahta üzerine koyarlarmış. Mevlit kitapları da diğer dini eserlerin bulunduğu yerde olurmuş (Kaynak kişi Sümer Şenol).

Türkiye'nin çoğu yerinde olduğu gibi, Isparta'da, Mevlid törenlerine büyük ilgi duyulduğu gözlenmiştir. Örneğin önceden merkeze bağlı bir köy iken daha sonra mahalle olan Çünür'de kadınların her hafta cuma günlerini ihya etmek için bir araya geldikleri ve özellikle mevlid okuttukları ifade edilmiştir (Kaynak kişiler Ummahan Y.; Afife A.).

3.3. Süleyman Çelebi'nin Mevlidi

Türk toplumunda mevlid türleri içinde en çok tutulanı şüphesiz Süleyman Çelebi'nin yazmış olduğu *Vesiletü'n-necat* adlı eserdir. Eserin, Türk toplumundaki yeri ve önemine önce, yazarı hakkında kısa bir bilgi vererek başlamakta fayda görüyoruz. Kesin olmamakla birlikte Süleyman Çelebi'nin, Bursa'da 752/1351 yılında doğduğu kabul edilmektedir. Çelebi'nin Orhan Gazi'nin silah arkadaşı, şair, Şeyh Mahmud'un torunu olduğu, ilimle uğraşan kültürlü bir aileden geldiği anlaşılmaktadır. Bilgisi ve irfânı ile öne çıkmaya başlayınca Süleyman Paşa'nın delaletleriyle Yıldırım Bayezit'in iltifatına nâil olur ve sohbetlerine katılır. Ardından Divân-ı Hümâyün imamlığına atanır. Emir Sultan'ın tavsiyesiyle 1400 yılında inşaatı tamamlanan Bursa Ulu Camii imamlığına tayin edilir ve 1422'de vefat edinceye kadar bu görevi ifâ eder.³¹

Süleyman Çelebi tarafından yalnız bir halk dili ile yazılmış, peygamberimizin doğumunu anlatan ve senâsını yapan mevlid, halk tarafından son derece beğenilen, asırlardır canlılığını kaybetmemiş bir eserdir. Mevlid, aradan geçen bunca zamana rağmen, günümüz insanına da hitap edebilmektedir.³² Ayrıca yalnız halk tabakası arasında değil, aydın zümrede de alaka görmüş olan mevlid, deyim yerindeyse bütün Türk toplumunun takdirini, saygı ve itibarını kazanmış nâdir eserlerdendir.³³ Bu yüzden pek çok benzeri de

³¹ Hüseyin Vassaf, "Mevlid-i Süleyman Çelebi Hazretleri", *Sırat-ı Müstakim*, C. 4, Aded: 79, 28 Safer 1328, s. 9-10.

³² İhsan Ilgar, *Vesiletü'n-necat Mevlid*, Seda Yay., İstanbul 1960, s. 10.

³³ Kelime Erdal, "Halide Edib Adıvar'ın Eserlerinde Mevlid", *Süleyman Çelebi ve Mevlid, Yazılışı*

yazılmış lâkin hiçbirisi onun yerini tutmamıştır. Ziya Paşa, *Vesiletü'n-necat*'ın bu özelliğini aşağıdaki beyitlerinde dile getirmektedir:

“Aşk u süban anda müctemi'dür

Başdan başa sehl-i mümtendir.

Dört yüz seneden beri efâzıl

Bir söz dîmedi ona mümâsil

Tanzîrine çok çalışdı yârân

*Kaldı yine bîker, misl-i Kur'ân.*³⁴

Süleyman Çelebi'nin mevlidinin bu denli hüsnü kabul görmesinde muhakkak ki, Türk halkının Hz. Muhammed'e duyduğu derin saygı ve sevginin rolü büyüktür. Hz. Peygamber'e karşı duyduğu derin saygı ve sevgisini, mevlid okuyarak ifade eden Türk halkı, doğumdan ölüme kadar birçok özel ve önemli günlerinde mevlidle, O'nu anmaktadır. Yahya Kemal, “Süleyman Çelebi O'nu, Bursa'nın bey konaklarından birinde doğmuş gibi; Şeyh Galib de, Boğaziçi yakılarının birinde doğmuş gibi anlatır” der.³⁵ Bu ifadeyi, Hz. Peygamber'i Türk halkından biri gibi kabul etmenin, dolayısıyla onunla sembolik etkileşimde bulunmanın tezahürü olarak değerlendirmek mümkündür.

Mevlidin Türk toplumu tarafından sevilip benimsenmesinde onu makamla, besteye okuma geleneğinin etkili olduğu söylenebilir. Zira Türk toplumu ibadetle musikiyi birleştirme fırsatını mevlid törenlerinde bulmuştur.³⁶

Mevlidin Türk toplumu içinde yaygınlık kazanmasında bunlara ilaveten mevlidhanların büyük rolünü de ifade etmek gerekir. Zira mevlidhanlar mevlid okuma işini, bir nevi meslek haline getirmişlerdir. Mevlid törenlerinde mevlit okuyanlara Kur'ân okuyarlardan çok para verilmesi³⁷ bunun bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Yayılışı ve Etkileri Sempozyumu, Edit.:Mustafa Kara-Bilal Kemikli, Osmangazi Belediyesi Yay., Bursa 2007, s. 235-247.

³⁴ Vassaf, “Mevlid-i Süleyman Çelebi Hazretleri”, s. 9.

³⁵ Kamil Büyüker, “Emin Işık'la Söyleşi, İstanbul'da Mevlid Geleneğinin Dünü-Bugünü”, *İnsanlığın Tükenmeyen Ümidi Peygamberimiz'e*, TDV. Mat., Ankara 2007, s. 34-39.

³⁶ Süleyman Eroğlu, “Vesiletü'n-necat'ta Ahenk Unsurları”, *Süleyman Çelebi ve Mevlid, Yazılışı Yayılışı ve Etkileri Sempozyumu*, Edit.:Mustafa Kara-Bilal Kemikli, Osmangazi Belediyesi Yay., Bursa 2007, s. 219-234.

³⁷ Günay, s. 148-149.

3.4.Mevlidin Fonksiyonları

Tapper ve Tapper'in dediği gibi, mevlid çok önemli bir fîli dinî tecrübedir. Esasen dinî ve manevî olup, dünyevî ve maddî olandan uzaklaştırdığı hususunda herkes hemfikirdir.³⁸ Hiç kuşkusuz mevlid törenlerinin kendine özgü birtakım fonksiyonları vardır. Bunlar:

1. Hz. Muhammed'in doğumundan ölümüne kadarki hayatını anlatma, Kur'an dinleme ve ibadet vesilesi olarak dini fonksiyonu mevcuttur. Bu konuda Hüseyin C.:

“Mevlid aslında dinin aslında bulunmayan bir uygulama olmakla birlikte, Kur'an okuma, salavât-ı şerife getirme, fukaraya it'âm ve vakit namazını cemaat halinde eda etme gibi bazı ibadetlere vesile olur.” derken Ali K. da:

“Mevlid Hz. Peygamber'e bir methiyedir, okunması onun bazı yönlerinin daha iyi bilinmesini sağlaması açısından bazı olumlu yanları vardır” görüşündedir.

Hatice T., de “Salavat getirmemizi sağlıyor” diyerek bu konuda görüş bildirmiştir.

2. Halkımız arasında tanışmak, konuşmak, bir araya gelmek suretiyle insanların kaynaşmasını sağlaması yönüyle toplumsal fonksiyonu vardır. Nitekim mülakata katılanlardan H. Ergün şöyle bir ifade kullanmıştır: “Mevlidin fonksiyonlarından birisi fakir fukaraya yemek ikramına vesile olmasıdır. Bir vesile olmadan insanları eve çağırıp yemek yedirmek pek mümkün olmaz. Ama ‘mevlidimiz var yemeğe buyurun’ dediğinde fakir zengin birçok insan gelir, nasiplenir. Zaten dinimiz de fukaraya yemek yedirmeyi tavsiye ediyor.”

“Mevlid vesilesiyle uzun zaman görmediğimiz arkadaşlarımızı görüyoruz. Yeni arkadaşlar ediniyoruz.” (Kaynak kişiler Güler K.; Emine G.).

“Akraba ve dostlarımızı mevlid vesilesiyle görüyoruz; kaynaşyoruz (Kaynak kişi Afife Y.).

3. Kendine özgü musikisi, ilahileri ve edebi kıymetiyle kültürel fonksiyonu vardır.

Katılımcılardan Mustafa H. bu konuda “Mevlidin ve bu esnada okunan ilahilerin kendine has musikisi var. Burada mevlide olmasa da bildiğimiz kadarıyla ilahilere eşlik ediyoruz. Müzik gıdamızı almamızı sağlıyor” diye görüş açıklamıştır.

³⁸ Tapper-Tapper, s. 45.

Nitekim insanın fitrî eğilimlerinden birisi estetik duygusu da diyebileceğimiz güzellik eğilimidir. İnsan, estetik keyfiyetlere duyarlıdır. O, güzeli arar, güzeli sever. Estetik keyfiyetlerden biri de işitme duygusuna hitap eden güzel ses ve musikidir. Her insan fitratının gereği olarak güzel sestene ve musikiden hoşlanmak ve ondan etkilenmekle kalmaz, aynı zamanda onu arzular, ona katılır.³⁹ İşte bu sebeple Türk insanının mevlidi bu kadar sevmesi ve önemsemesini biraz da onun güzel sesle ve makamla okunmasıyla, insanın fitrî bir ihtiyaç ya da eğilimlerine cevap vermesinde ve onda dinî duyguların uyanışına ve yoğunlaşmasına vesile olmasında aramak gerekir.

4. Mutluluk ve kederde birleştirmesi yönüyle de moral fonksiyonu olduğu dile getirilebilir.⁴⁰

“Manevi etkisini uzun süre üzerimizde hissediyoruz (Kaynak kişi Seyhan D.).

“Evimizin bereketinin artmasına vesile olacağına inanıyorum (Kaynak kişi Dilek Y.).

“Ruhumuz tatmin oluyor, coşkuyu hissediyoruz ve yaşıyoruz (Kaynak kişi Uysal Y.).

5. Bunun yanı sıra mevlidin yer yer nasihatlerle didaktik bir hüviyet taşıdığı dikkat çekicidir.⁴¹ Bu sebeple yaygın din eğitimi açısından da rol oynadığı söylenebilir.⁴² Saniye Hanım, bu konuda: “Bana göre mevlid Hz. Peygamber’i öven bir şüirdir. Şiir olarak çok güzel olabilir. Lakin halkın dini bilgisini artıracak, geliştirecek bir yanı yoktur. Ama mevlid esnasında yapılan vaaz/konuşmalar bu konuda fayda temin edebilir” diyerek görüşlerini açıklamıştır.

Katılımcılardan Afife A.: “Gelenek olduğu için kişi kendini rahatlamış hissediyor; salavat getirmemizi sağlıyor” diye cevap vermiştir.

Mevlidin insanları birleştirici, bütünleştirici yanı vardır. Osmanlı kroniklerinde, *Vesiletü’n-necat*, fetret devri olarak nitelendirilen dönemin hemen akabinde yazılmıştır. Bu cümleden olarak eseri, Hz. Peygamber’in manevi şahsiyeti etrafında birliği sağlama çabasının bir ürünü olarak değerlendirmek

³⁹ Hüseyin Certel, *Kur’an’da İnsan*, Tuğra Ofset, Isparta 2000, s. 43-47.

⁴⁰ Toygar, s. 525-528.

⁴¹ Emine Yeniterzi, “Süleyman Çelebi Mevlidinde Na’t Muhtevası”, *Süleyman Çelebi ve Mevlid, Yazılışı Yayılışı ve Etkileri Sempozyumu*, Edit.:Mustafa Kara-Bilal Kemikli, Osmangazi Belediyesi Yay., Bursa 2007, s. 143-155.

⁴² Bu konuda geniş bilgi için bkz. İsmail Sağlam, “Mevlid Merâsimlerinin Yaygın Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi”, *Süleyman Çelebi ve Mevlid, Yazılışı Yayılışı ve Etkileri Sempozyumu*, Edit.:Mustafa Kara-Bilal Kemikli, Osmangazi Belediyesi Yay., Bursa 2007, s. 334-342.

mümkündür. Gerçekten de bu şaheser, Anadolu’da toplumsal ve siyasal karışıklıkların hakim olduğu bir dönemde yazılmıştır. Cengiz Han’ın ordularının istilâlarıyla Anadolu’nun batısına sıkışıp kalmış olan Müslümanları derleyip toparlamak için yeni bir ruha ve ideale ihtiyaç vardı. Ayrıca, batınî mezheplerin de zararlı etkilerinden korumak, onları Ehl-i sünnet yoluna yönlendirmek için halkın kalıcı desteğinin alınması zarureti vardı.⁴³ Yazıldığı günden bugüne mevlidin aynı şekilde toparlayıcılığını sürdürmekte olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Burada şu hususu belirtmekte fayda var. Yukarıda da değindiğimiz gibi Türk halk dindarlığında bu gibi merâsimler, deyim yerindeyse, dinin olmazsa olmazlarından kabul edilmektedir. Bu anlayış içinde olan bir kısım “mevsime göre dindar olanlar”⁴⁴ yani, normal zamanlarda dini pratiklere hemen hiç bağlı olmayan, buna karşılık özellikle ramazan ayında, bayramlarda ve mevlit ve cenaze gibi törenlerde dini hayatında canlanma görülen kişiler, bu tür törenlere büyük önem atfetmektedirler. Özellikle bazı kesimler tarafından ünlü mevlidhanların da katılımıyla gerçekleştirilen mevlid merâsimleri, adeta dindarlık ve statü göstergesi olarak sunulmaktadır (Kaynak kişi Hüseyin C.). Bu kesimlerin yılın belirli zamanlarında ve özel günlerde mevlid okutmak suretiyle dinin aşlından olan yükümlülüklerden kurtuldukları gibi bir düşünce içinde oldukları gözlenmektedir.⁴⁵

3.5.Mevlid Merâsimlerinin Uygulanması

Mevlid davetleri bazı yerlerde davet sahipleri ve yakınları tarafından “Bizim filan günü yemekli mevlidimiz var; buyurun gelin” şeklinde yapıldığı gibi, Cuma hutbesinin bitiminde imam tarafından “filanın filan gün mevlidi vardır. Herkes davetlidir” tarzında ilân edilir. Isparta kırsalında mevlidler ‘Della’ veya ‘Okuyucu’ denen kişi tarafından köy veya kasaba içinde kapıların önüne gelerek “Fılanca sabah/akşam çorbasını filanın evinde içeceksin. Haberin olsun” şeklinde duyurulur (Kaynak kişi Nasuh G.). Kent merkezindeki mevlid davetleri ise aynen düğünlerde olduğu gibi davetiyeler bastırılmak suretiyle yapılır.

⁴³ İbrahim Hatipoğlu, “Hadis Arka Planı ve Kaynakları Açısından Vesiletü’n-necat”, *Süleyman Çelebi ve Mevlid, Yazılışı Yayılışı ve Etkileri Sempozyumu*, Edit.:Mustafa Kara-Bilal Kemikli, Osmangazi Belediyesi Yay., Bursa 2007, s. 95-105; Bilal Kemikli, “Süleyman Çelebi’nin Muhiti-Vesiletü’n-necat’ın Yazıldığı Ortam Üzerine Bazı Değerlendirmeler-”, *Süleyman Çelebi ve Mevlid, Yazılışı Yayılışı ve Etkileri Sempozyumu*, Edit.:Mustafa Kara-Bilal Kemikli, Osmangazi Belediyesi Yay., Bursa 2007, s. 17-23.

⁴⁴ Günay, s. 260.

⁴⁵ Bkz. M. Cengiz Yıldız, “Bir Ölüm Ritüeli Olarak Mevlit ve Din Görevlileri?”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, www.e-sosder.com, Y. 2004, C. 3, s. 1-22.

Mevlid merâsimleri; cami, müstakil ev veya apartman daireleri, köy odaları, kır, açık hava vs. yerlerde yapılabilirken⁴⁶; son zamanlarda düğün salonları, lokanta, çay bahçesi gibi mekânlarda yapıldığı görülmektedir. Özellikle yazın yapılan mevlit törenleri için çay bahçeleri tercih edilmektedir. Yine son zamanlarda dini grup ve cemaatlerin kendilerine ait yerlerde mevlid okuttukları gözlenmektedir.

Bazı bölgelerde düğünlerdeki mevlid törenlerine, her kesimden (erkek, bayan, çocuk) katılım olmakta ve aynı mekânda farklı bölmelerde oturmak suretiyle bu dini merâsim ifa edilmektedir. Cami gibi büyük yerlerde, kadınlar ayrı bir bölümde bulunurken, ev gibi daha küçük mekânlarda ise farklı odalar tercih edilmektedir.⁴⁷ Isparta'nın Sütçüler ilçesi Saray köyünde ise mevlid merâsimlerinin sadece ölünün sene-i devriyesinde "Büyük Kur'ân Okuma" adı altında yalnızca camilerde düzenlendiği saptanmıştır. Bu merâsimin adı her ne kadar Büyük Kur'ân Okuma olsa da daha ziyade mevlid okunduğu ifade edilmiştir (Kaynak kişi Hülya A.).

Türkiye'nin çoğu yerinde düğün vb. vesilelerle düzenlenen mevlid okuma merâsimleri, evlerde yapılıyorsa, dışarıdan gelenlerin iştirak edebilmesi için mevsime göre saat 10-11 gibi başlar, öğle vakti bitirilir. Yemek ikramının ardından topluluk dağılır. Camide yapılıyorsa daha pratik olacağı düşünülecek pide ve benzeri şeylerin ikramından sonra caminin içine geçilir ve öğle ezanının okunması ile sona erdirilir. Isparta'daki düğün için mevlid okuma zamanı ve katılım şekli diğer yerlerden farklıdır. Mevlid okuyacak 5-6 hoca, cemaatten arzu edenlerle birlikte, sabah namazından çıktıktan biraz sonra düğün evine gelir ve ailenin daha çok erkek üyelerinin bulunduğu cemaatin huzurunda mevlid okurlar. Yaklaşık bir saat süren mevlidin ardından hocalardan biri yemek kazanlarının başında dua eder ve kazanların kapakları kaldırılır. Aşçı, yemeklerin her birinden birer kaşık hocaya tattırır. Müteakiben yemek servisi başlar ve öğle sonuna kadar devam eder (Kaynak kişi Ahmet A.). Düğün dışındaki mevlidler evde ise yemeğin ardından; camide ise yatsı namazından sonra icra edilir.

Isparta merkeze bağlı Darıören köyünde farklı bir uygulama vardır. Evlenmenin önemli bir geçiş töreni olarak kabul edilmesinden dolayı olsa gerek, hem oğlan evi hem de kız evi tarafından cumartesi ikindiden sonra ve pazar günü sabah erkenden mevlid okutulmaktadır. Sünnet törenlerinde ise merkezde olduğu gibi yalnızca sabah erkenden bu merâsim icra edilmektedir (Kaynak kişi Ünal Y.).

⁴⁶ Toygar, s. 523.

⁴⁷ Toygar, 524.

Mevlidin, Türk toplumunda kadınlar arasında daha çok rağbet gördüğü ve önemsendiği görülmektedir. Bunun dini ve psikososyal nedenleri vardır:

1. Kadın dindarlığının daha ziyade duygu yüklü olması ve kadınların, dinî yaşantının törensel boyutunu daha çok önemsemeleri. Nitekim Menching bu durumu şöyle açıklamaktadır: “Hayatın orijinal kuvvetlerine duygularıyla erkeklerden daha yakın olan kadın, tabiatıyla erkekten çok halk inançlarına meyaldir.”⁴⁸

2. Mevlidin ana temasının kadınlar için önemli bir hadise olan doğumdan bahsetmesi. Büyük romancımız Halide Edib, bu olaydan şu şekilde bahseder: “İşte insanlığın bütün işkencelerini canlandıran “doğum”, bütün azap ve sıkıntısıyla insanlığa bir şey veren herhangi bir yaratıcı mahlukta tabii olarak sonsuz bir hararet ve özen, ancak ak kuşun kanatlarının okşamasıyla verebileceği okşanmayı ve yumuşaklığı-olduğu gibi-kız ruhiyle Aliye de duydu”⁴⁹ diyerek, Aliye’nin, mevlitten bu denli etkilenmesini biraz da içindeki anne olma isteğine bağlar. Bu cümle ile bağlantılı olarak hemen şu hususu belirtmek gerekir. Mevlit törenlerinde “Veladet” bahrinin sıkça okunmasına karşılık Hz. Peygamber’in ölümünün ele alındığı “Vefat” kısmı pek okunmamaktadır. Bu tavrın, İslâm Peygamberi’ne olan sevgi ve hürmetten dolayı ortaya çıktığı ve bu yolla Hz. Peygamber’in ölümsüzlüğüne vurgu yapıldığı dile getirilmektedir.⁵⁰

3. Mevlidin kadınlar için hem dini bir görevi yerine getirmek hem de kendi dünyaları dışına çıkarak eş, dost ve yakın çevresiyle görüşme imkânı sağlaması. Geleneksel toplumda kitâbî dinin törensel uygulamaları daha ziyade erkeğe yöneliktir ve kadın geri plandadır. Topluca türbe ziyaretleri, mevlit, Yasin ve hatim oku(t)malar kadınlar için bir araya gelmenin meşru zeminlerini oluşturmaktadır. Özellikle geleneksel çevrede yaşayan kadınların kamusal alana çıkmak için çok fazla imkân ve özgürlüğü olmadığı düşünülürse, mevlid gibi bazı popüler dinî ritüel ve uygulamalar onlar için dinî ihtiyacı karşılama yanında dışarıya çıkma fırsatı da vermekte, dolayısıyla da toplumsallaşmalarına meşru zemin hazırlamaktadır.⁵¹ Ancak günümüzdeki çoğu kadın için aynı şeyleri söylemek mümkün değildir.

4. Kadınların, mevlidi, bir törenden çok bir ibadet olarak kabul etmeleri vb. biçiminde sıralanabilir.⁵²

⁴⁸ Gustav Menching, *Dini Sosyoloji*, Çev.: Mehmet Aydın, Tekin Kitabevi, Konya 1994, s. 140.

⁴⁹ Halide Edib Adıvar, *Vurun Kahpeye*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1963, s. 49-52.

⁵⁰ Toygar, s. 525-528.

⁵¹ Arslan, s. 205.

⁵² Toygar, s. 523.

Kadınlarla erkeklerin mevlid anlayış ve algılamaları birbirinden farklıdır. Erkeklerin mevlidleri, sosyal çoğalmanın dünyevi yönünü ilgilendiren durumlarda düzenlenir ve günlük hayat ve değerlere tabiatüstü bir veche kazandırma çabasıyla işlenmiş görünürken, kadınlarınkı bunun aksine, daha çok heyecan ve vecd ihtiva etmesine rağmen, genellikle bir ölüm olayıyla ilgilidir. Tapper-Tapper'in de dediği gibi kadınlar programlarında, “bireysel kurtuluş” vaadini ortaya koyar ve üstünde dururlar. Kadın mevlidleri, bunu mevlide katılanlarla Peygamber arasında gizli bir bağ kurmak için yüceltilmiş çocuk doğurma ve annelik idealini kullanarak yaparlar.⁵³ Bu yüzden olsa gerek mevlid törenlerinin, yukarıda işaret edildiği üzere mevlidin sembolik anlam taşımamasından ötürü katılımcıların mevlid törenleri esnasındaki tavır ve tutumları dikkat çekicidir. Bu törenlere katılanların mevlidi büyük bir ciddiyet ve coşku içerisinde takip ettikleri gözlenmiştir. Ayrıca mevlid törenlerine katılan kişiler ister cami, ister ev ve diğer mekânlarda olsun, temizlik, giyim kuşam ve örtünmelere dikkat ederler. Özellikle kadınların örtünme ve kıyafet konusunda daha titiz davrandıkları gözlenen bir durumdur. Kadın ve genç kızların başlarını “namaz bezi”, “tülben” ya da “mevlid örtüsü” ile örttükları görülmektedir.⁵⁴ Çünür Mahallesinde yaşlı kadınların bu merâsimlerde tek tip beyaz örtü büründükleri ifade edilmiştir (Kaynak kişiler Melek Y.; Gülsüm T.).

Bu açıklamalardan sonra mevlid okuma uygulamalarına geçebiliriz. Günümüzde yapılan mevlid merâsimlerinde teâmülen bazı kaideler oluşmuştur. Mevlid, bahir adı verilen bölümlerin mevlidhan denilen bir kişi tarafından okunması suretiyle icra edilir. Bahirler arasında okunan ve tevşih adı verilen dini musiki eserleri de tevşihhan grubunca okunur. Mevlide önce Kur’ân-ı Kerim tilaveti ile başlanır, duruma göre çeşitli bahirler ve onların arasında bir ilahi kaside veya Kur’ân-ı Kerim okunur, aralarda salavâtlar ile devam edilir. Yine Kur’ân tilaveti ve dua ile bitirilir. Isparta merkez ve çevre köylerinde vezne bağlı, ritmik ifadelerle genellikle cumhuren (toplular halinde) mevlid icraları dikkat çekicidir. Ateş’in de ifade ettiği gibi bu tür icra şekli, mevlid okumayı bilen mevlidhanlardan ziyade, genellikle, mevlid okuma bilgisi olmayan, herhangi bir musiki eğitimi almamış ve ses güzelliği de bulunmayan en az üç-dört kişiden oluşan bir grup tarafından yapılır. Yerde bir halka oluşturulur, okunan Kur’ân veya ilahiden sonra vezin kalıbına uygun olarak melodik seyir halinde fatih denen kişinin ardından toplu olarak okumaya geçilir. Bahirler arasında ilahiler de topluca okunur.⁵⁵

⁵³ Tapper-Tapper, s. 51.

⁵⁴ Toygar, s. 529.

⁵⁵ Erdoğan Ateş, “Geçmişten Günümüze Mevlit İcraları”, *Süleyman Çelebi ve Mevlid, Yazılış Yayıncılık ve Etkileri Sempozyumu*, Edit.: Mustafa Kara-Bilal Kemikli, Osmangazi Belediyesi Yay.,

Isparta ve çevresindeki mevlidlerin geleneksel toplumda olduğu gibi erkeğe yönelik olduğu söylenebilir. Kadınların mevlidi kadın okuyucular tarafından icra edildiğinden sadece kadınlar katılır ve erkeklerin dinlemesine izin verilmez. Yaptığımız mülakatlarda kadınların da mevlidi aynı şekilde cumhuren (topluca) okudukları tespit edilmiştir (Kaynak kişiler Güler K.; Gönül E.; Afife A.; Ummuhan. M.).

“Kadınların mevlidi erkeklerinkine nazaran daha uzun sürer. Onlar için mevlid merâsimleri adeta “gün” havası içinde yapılmaktadır (Kaynak kişi Ümmü B.). Mülakatlardan edindiğimiz bilgilere göre Özellikle Cuma günleri öğleye doğru bir kadının evinde gerçekleştirilen ve oldukça coşkulu geçen mevlidlere önce tevbe ve istiğfarla başlanır, ardından bir aşır okunur. Sonra mevliden bir bahir okunur. Mevlid hep birlikte ve yüksek sesle okunmaya çalışılır. Bu arada çokça ilahi ve kaside okunur. Cemaat de alçak sesle mırıldanarak ilahilere iştirak etmeye çalışır hatta okuyucular tarafından katılmaya teşvik edilir. Mevlidin veladet kısmı okunduğu esnada Hz. Peygamberin doğduğu anı sembolize eden sözler “Akkuş” okunur okunmaz O’na tazim için ayağa kalkıp kibleye dönerler. Hz. Peygambere salât u selam getirilir. Kısa bir duadan sonra başka bir bahre geçilir. Bir iki ilahi ve kaside okunduktan sonra uzunca bir duadan cuma namazı vakti girdiğinden mevlid merâsimine ara verilir. Öğle namazları eda edilir ve ardından yemek ikramına geçilir. Yemekten sonra isteyen kadınlar dağılabilir. Mevlidi düzenleyen kişinin isteğine bağlı olarak zikir yapılır, kelime-i tevhid çekilir.” (Kaynak kişiler Afife A.; Seyhan D., Ayşe Y; Neriman A.).

Cuma günleri yapılan mevlid okuma törenlerine daha çok yaşlı kadınların iştirak ettikleri ortaya çıkmıştır. “Bu merâsimlere daha çok yaşlı kadınlar katılmaktadır.” (Kaynak kişiler Ümmü B; Afife A.).

Bilindiği üzere mevlid merâsimleri resmi olarak da kutlanmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlı kurumlar tarafından düzenlenen merâsimlerin halkın tertip ettiklerinden farklı olduğu gözlenmektedir. DİB. mensuplarına göre mevlidin tasvip edilecek tarafı, aralarında Kur’ân’ı Kerim’in okunması ve Hz. Muhammed’e salavât getirilmesidir. Isparta Müftülüğü Din Hizmetleri Uzmanlığı’ndan aldığımız 2005 ila 2009 yılları arasındaki çeşitli kandil programlarında mevlitten sadece bir bahir (Veladet Bahri) okunduğu; buna karşılık Yasin Suresi ve bazı surelerle, kısa aşırının okunup meallerinin verildiği; ilahi ve salavâtlarla daha da zenginleştirildiği görülmüştür.

Bursa 2007, s. 437-446; Ayrıca bkz. Böcüzade Süleyman Sami, *Kuruluşundan Bugüne Kadar Isparta Tarihi*, Serenler Yay., İstanbul 1983, s. 160; SDÜ. Radyo-TV bölümü tarafından çekimi yapılan CD.

“Eskiden tamamıyla mevlid okunuyordu. Ama son zamanlarda Yâsin, Mülk, Cuma sureleri de okunuyor” (Kaynak kişi Safinaz A.).

Mevlid benzeri törenlerin, özellikle bazı toplumlarda uygulanması ve önemsenmesi ile ilgili çeşitli görüşler mevcuttur. Buna göre, anadilin Arapça olmadığı toplumlarda, dini ritüellerin daha da “inceldiği”, “kalabalıklaştığı” ve kutsallık atfedilen unsurların çoğaldığı ifade edilmektedir. Bu uygulamada, bilinmeyen bir dille ibadet yapılmasının etkili olduğu dile getirilmektedir. Hatta gelenekler ve örflere karşı da bir kutsiyet atfedilmektedir. Arapça konuşan Müslüman toplumlarda; dinin, daha çok “rasyonel formları” ve “selefi yorumları” güçlü iken, Arap dışı toplumlarda, mistik unsurların daha çok yaygınlık kazandığı görülmektedir.⁵⁶

Sonuç Olarak

Mevlid, Hz. Peygamber’e karşı duyulan saygı ve sevginin bir ifadesi olarak bütün İslam toplumlarında bir araya gelme, sosyalleşme vasıtası olarak fonksiyon görmüş ritüellerdendir. Ulemanın büyük bir kısmı tarafından onaylanmasa da halkın dini hayatında kök salmış, doğumdan ölüme hayatının her anında okunur, okutulur hale gelmiştir. Mevlidin hayatın birçok anında, sevinçte kederde okunduğu, kutlandığı bir gerçeklik olmasına rağmen özellikle doğum, evlilik ve ölüm gibi geçiş ritüellerinde daha çok okutulduğu ve kadınların daha çok rağbet ettikleri bir uygulama olduğu gözlenmiştir.

Gerek resmî gerekse özel olarak yapılan mevlid merâsimleri, sosyo-kültürel ve dinî hayatımızın bir parçası haline gelmiştir. Mevlit kutlamalarının, bilgilendirme, kültürel, toplumsal ve moral gibi birçok fonksiyonu vardır. Bu fonksiyonlarıyla mevlid, âdeta değerler sistemimizin güçlenmesine, bireylerin o değerler etrafında birleşmesine vesile olduğu söylenebilir.

Özellikle peygamberimizin doğum yıldönümlerinde ve diğer vesilelerle okunan mevlidleri saygıyla dinlemek, O’nun ruhuna salât u selam getirmek hiç şüphesiz Türk toplumunun Hz. Peygamber’e karşı olan engin sevgi ve bağlılığının bir ifadesi olarak varlığını devam ettirmektedir.

Kaynak Kişiler

Afife A., 56 yaşında, Çünür Mah.

Ahmet A., 58 yaşında, Çünür Mah.

⁵⁶ Yıldız, s. 9.

- Ali K., 55 yaşında, Çünür Mah., ilkokul mezunu.
Ayşe Y., 39 yaşında, Çünür Mah., ilkokul mezunu.
Elif Hanım, 60 yaşında, Çünür Mah.
Emine G., 44 yaşında, Çünür Mah.
Gökhan Bacık, Fatih Üniversitesi Ö.Ü.
Gönül E., 47 yaşında, Çünür Mah.
Güler K., 40 yaşında, Çünür Mah.
Gülsüm T., 57 yaşında, Çünür Mah.
Hasan E., Süleyman Demirel Üniversitesi Ö.E
Hatice T., 18 yaşında, Çünür Mah., lise öğrencisi.
Hülya A., Süleyman Demirel Üniversitesi Ö.E.
Hüseyin C., Süleyman Demirel Üniversitesi Ö.Ü.
Melek Y., Kur'an Kursu Öğreticisi.
Mustafa H., 65 yaşında, Çünür Mah.
Nasuh G., Süleyman Demirel Üniversitesi Ö.Ü.
Neriman A., 36 yaşında, Çünür Mah., lise mezunu.
Safnaz A., Isparta Müftülüğü.
Saniye C., Kuran Kursu Öğreticisi.
Seyhan D., 24 yaşında, Çünür Mah.
Sümer Şenol, 1945 doğumlu. Emekli Edebiyat Öğretmeni.
Ummuhan M., 54 yaşında, Çünür Mah.
Uysal Y., 61 yaşında, Çünür Mah.
Ümmü B., Isparta Müftülüğü.
Ünal Y., Süleyman Demirel Üniversitesi Ö.E.